

УДК 821.161.2(092)Буд.: [82-14:784](477)“19”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.02.076>

ЧОЛКАН ВАЛЕНТИНА

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6635-2493>

CHOLKAN VALENTYNA

a Ph.D. in Philology, an associate professor at the Ukrainian Literature Department of Yurii Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6635-2493>

МЕЛЕНЧУК ОЛЬГА

кандидатка філологічних наук, асистентка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1382-7360>

MELENSHUK OLHA

a Ph.D. in Philology, a teaching assistant at the Ukrainian Literature Department of Yurii Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1382-7360>

Бібліографічний опис:

Чолкан, В., Меленчук, О. (2024) Особливості художньої творчості Степана Будного: пісенно-музичний аспект. *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 76–86.

Cholkan, V., Melenchuk, O. (2024) Peculiarities of Stepan Budnyi's Artistic Works: Song and Musical Aspects. *Folk Art and Ethnology*, 1 (401), 76–86.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА БУДНОГО: ПІСЕННО-МУЗИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація / Abstract

У статті розглянуто поетичну, прозову та мемуарну творчість українського письменника Степана Будного, що залишив помітний слід в історії української літератури 50-х років ХХ ст. У фокусі дослідницької уваги – аналіз концепту «пісня», часто вживаного автором та означеного як жанр (у власних творах). Чимало поетичних творів С. Будного, для яких характерна мелодійність, емоційно-піднесений настрій, простота викладу, колоритність образів та наявність яскравих образних деталей, мають музичне спрямування.

У розвідці підраховано кількісне вживання поетом лексеми «пісня», що засвідчує народнопісенний характер усього поетичного доробку С. Будного. Особливо це відображено в назвах поетичних творів, які водночас викли-

кають музичні асоціації. У своїх перекладах з різних мов поет віддавав перевагу тим поетичним творам, що містили музичну термінологію.

З'ясовано, що невеликий за обсягом прозовий доробок С. Будного також містить музичні мотиви. Як і в поезії, пісня в прозових творах письменника займає окреме місце та є провідним мотивом усєї творчості. Через висловлювання ліричних героїв прозових етюдів про музику, пісню і танець простежується авторська позиція й розуміння суті прекрасного.

Виявлено авторські апелювання до пісні та музики і в епістолярії письменника. Виокремлено тексти С. Будного, покладені на музику багатьма українськими композиторами: Ярославом Вишиваним, Олегом Германом, Богданом Климчуком, братами Богданом та Іваном Кравчуками, Фаїною Молдавською, Володимиром Обухівським, Михайлом Облещуком, Андрієм Плішкою та ін.

Звернено увагу й на мовні особливості художніх творів письменника, зокрема підкреслено, що авторські неологізми, часто вживані поетом, наповнюють тексти своєрідною музичністю. Загалом поезія С. Будного має оригінальне звучання, вражає розмаїттям художніх засобів, особливо яскравою метафоричністю висловлювань.

Ключові слова: пісня, музика, поезія, життя, настрої, листи, щоденник, хвороба.

The poetic, prose and memoir works of Ukrainian writer Stepan Budnyi are considered in the article. He has left a noticeable mark in the history of Ukrainian literature of the 1950s. The focus of the research includes the analysis of the *song* concept, used frequently by the author and designated as a genre (in his own works). Many poetic works of S. Budnyi, characterized by melodiousness, emotionally elevated mood, simplicity of expression, vivid imagery, and the presence of striking figurative details, have a musical orientation.

The frequency of the poet's use of the *song* lexeme is counted in the article, indicating the folk-song character of S. Budnyi's entire poetic heritage. This is reflected particularly in the titles of poetic works, evoking musical associations simultaneously. The poet has preferred those poetic works containing musical terminology in his translations from various languages.

It is revealed that S. Budnyi's relatively small prose heritage also includes musical motifs. Similar to poetry, the song in the writer's prose works holds a distinct place and is a leading motif throughout his entire creative output. The author's position and understanding of the essence of beauty are traced through the expressions of the lyrical heroes in prose sketches about music, song and dance.

The author's appeals to song and music are also considered in the writer's epistolary. Texts by S. Budnyi, set to music by various Ukrainian composers such as Yaroslav Vyshyvanyi, Oleh Herman, Bohdan Klymchuk, Bohdan and Ivan Kravchuk brothers, Faina Moldavska, Volodymyr Obukhivskiy, Mykhailo Obleshchuk, Andrii Plishka, and others, are distinguished.

Attention is drawn to the linguistic features of the writer's artistic works, emphasizing especially that the author's neologisms, used frequently, imbue the texts with a peculiar musicality. In general, Stepan Budnyi's poetry has an original sound, impressing with a variety of artistic means, especially the vivid metaphorical expressions.

Keywords: song, music, poetry, life, mood, letters, diary, illness.

Постановка проблеми. Ім'я талановитого, але рано згаслого поета з Тернопілля Степана Будного (1933–1958), випускника Чернівецького університету 1957 року, надійно вписалося в історію української літератури 50-х років ХХ ст. За життя митця не було надруковано жодної поетичної збірки. Уже після смерті талановитого юнака побачили світ видання його творів, таких як «Людина до сонця йде» (Київ, 1961), «Поезії» (1972), «Син землі» (Львів, 1997). Перша збірка містила 63 твори, друга – 131 і третя – 307 поетичних шедеврів. Недаремно мати поета, Йосифа Михайлівна, у листі до Анатолія Добрянського – найближчого товариша сина – бідкалася: «Не знаю, чого то таке. Наталка Кацук [авторка перед-

мови до першої збірки. – В. Ч., О. М.] забрала багато від мене віршів, а чогось так мало в книжці написано. Я сама багато знаю його віршів напам'ять, яких я ся навчила з його рукописів...» [8]. Як на неповні двадцять п'ять років життя, Степан Будний залишив чималий літературний доробок. Слово для поета, яке живило й підтримувало у хвилини болю та розпуки, було життєдайним джерелом мудрості й натхнення. Промовистою є думка митця у вірші «Говорить серце» (1954): «В пісню душу вкладу я гарячу, / Розхвилювану душу свою, / Світлі мрії і думи юначі / На папір переллю» [3, с. 23], де великого значення автор надає поезії, яку часто називає «піснею». О. Бурдега у статті «Життя було б не таким, коли б я не любив

поезії» з нагоди 70-річного ювілею поета слушно підкреслює: «Поезія для Степана Будного – це щось святе, безмежно чисте і дуже особисте. Вона має бути витонченою, досконалою і, звичайно ж, зрозумілою. Це – мова серця і душі» [4, с. 290].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Від часу появи першої збірки С. Будного (1961) інтерес до його творчості помітно зростає. Це засвідчує книга спогадів, статей, матеріалів про незабутнього Сина Землі під назвою «Молодий нащадок Прометея», яка вийшла друком у тернопільському видавництві «Джура» до 75-ліття від дня народження та 50-річчя з часу смерті юного витязя української поезії у 2008 році. Упорядкували видання Володимир Барна, Григорій Кушнерик, Михайло Ониськів, Петро Федоришин, Богдан Хаварівський. З цієї ж нагоди Державний архів Тернопільської області та обласна бібліотека для дітей оприлюднили біобібліографічний покажчик з передмовою Романа Лубківського, куди увійшли твори Степана Будного, а також книги, статті з альманахів, збірників, періодичних видань, вірші та пісні, інші матеріали, присвячені видатному поету-земляку [13]. В «Енциклопедії Сучасної України» маємо коротку статтю, присвячену поетові [12, с. 541].

Мета і завдання дослідження. Опрацюючи рукописи С. Будного з фондів Муніципальної бібліотеки імені Анатолія Добрянського (у ювілейний 90-й рік його народження), виявили поезії, які не увійшли до жодного з видань творів поета. Це, зокрема, вірші «Пропахлі сіном, стиглим хлібом...», «Я привезу у місто восени...», «Я вийду, вийду в поле на світанні...», «Кохав її, писав листи їй часто...», «Осінній етюд», «Як народилася тиша», «Бродила юність, хмелем переверта...». Ясна річ, напівзабутими ці твори залишаються через їхнє ідеологічне спрямування. Особливо показовими є поезії «Я візьму у колгоспі косу...», «Чабан», «Весна Перемоги», «Спомин», «Солдатська Могила», «Буду пити дивні пахощі ранкові...», які сьогодні вже втрапи-

ли свою цінність та актуальність. Але навіть назви окремих творів безпосередньо вказують на їх музичне спрямування, як-от: «Пісня», «Пісні свого серця». Саме дослідження поетичного доробку митця крізь призму впливу музики на його творчість і стало темою нашої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Любов до української пісні в Степана Будного зародилася, напевно, ще з колискової – найдревнішого музичного жанру («Співала мені над коліскою мати...») [2, с. 26] і вже не покидала його аж до трагічної смерті 22 червня 1958 року: «Сонячний весь, молодий – / Вічно я буду таким. / Пісне, прибоями бий, / Горе, розвійся, як дим...» [3, с. 242]. Цитовані рядки поезії датуються 26 квітня 1958 року, власне їй судилося стати останньою у творчому доробку автора.

Значний вплив на посилення творчих імпульсів С. Будного справила творчість Т. Шевченка. Зокрема, у щоденниковому записі від 30 жовтня 1955 року поет зазначав: «Ще не вміючи читати, я вже добре знав вірші Шевченка. Мати знала напам'ять майже весь "Кобзар" і безліч пісень на його тексти. Вона мені розказувала вірші і співала пісні у довгі зимові вечори. Це були найрадісніші, найсвітліші хвилини мого дитинства» [3, с. 285]. Так, поет, у думках якого закарбувалися найкращі моменти, пов'язані із захопливими мандрівками у світ українського слова, завжди з особливою ностальгією писав про неповторне дитинство.

Лексема «пісня», за нашими підрахунками, уживається автором у першій позитивній збірці 32 рази, у другій – 72 [2], а в третій – аж 149 разів. Це свідчить про те, що кожна з двох наступних збірок, які вийшли вже після смерті поета, була значно доповнена ще не опублікованими текстами митця. Таке часте використання цього слова є яскравою ознакою народнопісенного характеру всього поетичного доробку Степана Будного. Уже в назвах поетичних текстів автор безпосередньо вказує саме на цей жанр лірики («Пісні» [3, с. 31], «Джерело

пісні» [3, с. 60], «Народиться пісня-веснянка...» [3, с. 79], «Пісня про кінноту» [3, с. 92], «Кожна пісня моя – не для втіхи...» [3, с. 118], «Ой билась об стіни не пісня, а туга...» [3, с. 140], «Я про тебе пісень ще не склав» [3, с. 154], «Загублена пісня» [3, с. 157], «Мабуть, з пісень замріяних дівочих...» [3, с. 178], «Не вмирай, моя пісне, звичайно...» [3, с. 203], «Бери мене, пісне, на крила...» [3, с. 211]).

Дослідник творчості, автор численних публікацій про Степана Будного Б. Мельничук, з яким поет товаришував у студентські роки, у поетичній збірці «На ріках олешківських» згадує про те, як у Садгірській школі звучала «Кіннота» митця: «Дививсь я на тих, що пісню вели за собою, / І серце щеміло від радості та від болю. / Я думав, що вони вродилися в тому літі, / Коли тебе, Степане, вже й не було на світі. / Та що це я: не було? Та що це я: немає? / Як українська юнь пісню твою підіймає, / Як березень пливе під синіми небесами, / І зала повниться високими голосами: / Ой, кіннота линула, / Цокала копитами. / Пісня не загинула, / Пісня вічно житиме» [10, с. 157]. Письменник згадує про поета й у творі «Спомин» рядками: «А які тут [ідеється про прибрисницькі села. – В. Ч., О. М.] увихались хлопці – Будний і Добрянський! Литвинчук!» [10, с. 181]. Тонким натяком, алюзією на трагічну долю митця є, на нашу думку, художній текст «Поети умирають молодими», написаний 17 грудня 1960 року, де автор, ніби мимоволі, зазначає короткий вік поета: «Поети умирають молодими – / Чи в двадцять п'ять, / Чи в дев'яносто літ. / Нехай колючі заметільні зими / Вплітають в кучері сріблястий цвіт» [10, с. 31].

У «Студентській ліричній» (1955), сповненій почуттями юначого кохання, домінують мотиви, притаманні саме такому жанру словесно-музичного твору: «Моя солодка мріє, / Ну, що мені робить? / Любов, мов колос, зріє / І піснею дзвенить» [3, с. 166].

До баркароли – ліричної пісні переважно мрійливого гатунку з плавною мелодією, яку

складали й виконували венеціанські човнярі-гондольєри, – звертається поет в однойменному творі. У зазначеному тексті простежуємо, як на основі баркароли витворився відповідний поетичний жанр з виразними ознаками стилізації фольклорного зразка, як-от: «Народилася пісня в човні, / Тихо лілії білі зривала / І бентежила серце мені, / І у вічний полон забирала. / Народилася пісня в човні ...» [3, с. 146].

Про обжинкові пісні як жанр осіннього циклу календарно-обрядової творчості (за підручником Мар'яни та Зоряни Лановик) [7, с. 173] згадує Степан Будний у вірші «Калина гнеться через тин...», що у збірці «Поезії» завершує диптих «З осінніх етюдів». Поет передає картини природи через оригінальні метафоричні образи: «А осінь вивісила скрізь / Антени павутин. / По них вона нам розповість / Про тишину долин. / Ія всміхаюсь в синю даль / У рідній стороні. / Дзвенять, розвіявши печаль, / Обжинкові пісні» [3, с. 122].

Назви поетичних творів «Сурми» із циклу «Квітка Сонця», «Скрипка» (цикл «Люблю») та «Шопена вальс...» (цикл «Щоденний бій») також викликають музичні асоціації. Авторські внутрішні переживання, піднесений настрій передано за допомогою звуків скрипки, мелодії вальсу: «Скрипка на вершини піднімає / І веде в прозорий, мрійний світ. / Дівчина хустинкою махає – / Вишенька у молодості літ. <...> / Ой, що роблять тої скрипки звуки, / Ой, що роблять звуки чарівні!» [3, с. 172] або: «Шопена вальс, / Шопена вальс / У мене на устах. / І вже в палаті – дух беріз / І щастя наяву» [3, с. 201]. Музика і пісня окрилюють не лише в радісні миті, а й у хвилини душевної порожнечі та скорботи. Лише народжена натхненням пісня є для поета сенсом і основою життя: «Не вмирай, моя пісне, звичайно, / А впади, наче птах, на скалу, / І забийся об гостре каміння, / І забарвлюй каміння у кров! / Щоб ні стогону в серці твоєму, / Лиш за вітром і сонцем печаль, / За зеленим калиновим лугом / І за небом, за небом ясним» [3, с. 203].

Виростаючи серед прекрасної природи, насичуючись красою та мальовничістю довкілля, поет вдало «омузичує» та водночас оживляє його. Тому в поетичному світі митця, який «*н'є дивну музику доріг*» (поезія «Я дороги люблю...») і котрому «...*коніки грають натхненно – / лугів музиканти завзяті*» (поезія «Ромашки»), лунає дятловий «...*тук-тук і тук-тук... / Щоденної праці / Улюблений звук*» (поезія «Дятел»), усе наче вкладається у справжню музичну феєрію.

У вірші «Слова» митець возвеличує слово, надає йому особливого значення, метафорично торкається до лексем («*мов пальцями до клавіш піаніно*», «*щоб назавжди віднині / Вони, як музика, в моїх лились піснях*»), бо прагне єдиного: «*відчути серце їх палке й живе... / Аби служили рідній Батьківщині, / Як добра зброя у бійця в руках*» [3, с. 42]. У слові поет, з одного боку, вбачав особистий порятунок і розраду, а з іншого – засіб впливу та служіння власному народові.

За своїм світовідчужанням, в однойменній поезії, автор, який ненавидить «...*мовчазне і сіре, / Що лежить без дерзання і віри, / Що плісніє, / Ржавіє / В болоті / І не знає тривоги польотів*», водночас стверджує: «*Благословляю красу, / Міць голубиних крил. / Пісню у люди несучи, / Щастя душевних сил. / Буденність відкинувши геть, / Юний і сильний іду! / Хто я? Поет? / Не поет? / Відповідь де знайду? / Різниці не бачу у цім. / Просто – / Я серце відкрив / Радостям, болям усім, / Сонцю і шепоту нив. / Благословляю красу, / Міць голубиних крил. / Пісню у люди несучи, / Щастя душевних сил*» [3, с. 68]. Пісня стає художнім обрамленням тексту, а саме ці рядки – творчим і життєвим кредо митця.

Перебуваючи з початку 1958 року в Тернопільському онкологічному диспансері, перенісши вісім страшних операцій, надихаючись і наснажуючись подвигом Лесі Українки (поезії «У глухих квітучім Хелуані», «Запитаю в Лесі Українки...»), за пів року до своєї кончини, 13 січня, у день, коли віряни за старим календарем святкували Щедрий вечір, Степан Будний про-

роче заповідав: «*Буду завжди молодим, / Березневим, / Голосним. / Правді в очі подивлюсь, / Щедро піснею проллюсь / На поля і на гаї / Яснобрості мої. / Пісня колосом зросте, / В лузі сонцем зацвіте, / Звеселить людські серця / І не матиме кінця. / Буду, буду молодим, / Березневим, / Гомінким*» [3, с. 202]. Епіграфом до поезії «Не замовкає ринва до світанку...», що була написана 10 березня 1956 року, автор використовує слова геніальної поетеси («*Фантазіє! Ти, сило чарівна...*»). Постать Лесі Українки, яка вела 30-річну війну з хворобою, у найважчі часи надихає смертельно хворого юнака, про що він пише у листах із лікарні: «...*Пухлина поширилась на значну частину лівого плеча. Болить безперестанку. Ночами не сплю. Тоді я тамую свої сльози і думаю про Лесю Українку. А коли болі втихають, пишу вірші*» [3, с. 309]; «...*Читаю Лесю Українку. І якось глибше розумію її, ніж розумів до цього часу*» [3, с. 311].

Будучи романтиком, поет своїми віршами, за визначенням відомого німецького філософа і психіатра Карла Теодора Ясперса, «...пробуджує людей, але вказує їм на самого себе: іди слідом не за мною, а за собою...» [15, с. 403]. Адже «до мужності приходять тільки через відчуття страху...» [15, с. 60], бо «творення себе – це не просто бажання, коли кажуть: я хочу бути саме оцим типом людини, а це процес, що послуговується бажанням у безлічі окремих пунктів, куди він проникає, з установкою на ціле» [15, с. 98].

Степан Будний не лише творив поезію, а й здійснював переклади художніх творів із білоруської, болгарської, молдавської, польської, удмуртської мов. Часом поет залучав ті твори, які містили музичну термінологію (вірші Владислава Броневського «Печаль і пісня», Германа Ходирева «Гармоніст»). Символічно для перекладача звучать заключні строфи тексту болгарського поета Павела Матева «У житті є закони старинні...»: «*У житті є прекрасні закони, / За якими з'являється плід, / За якими людей мілі-*

они / Полюбили навіки цей світ, / За якими поетові треба, / Наче свічки, згорить серед мли, / Щоб пісні його бились об небо / І щоб люди співають їх могли» [3, с. 244].

Невеликий за обсягом прозовий доробок Степана Будного також просякнутий музичними мотивами, як, наприклад, прозові етюди «Співаночки» (1956) [3, с. 263–264], «Музика» (1958) [3, с. 270]. «Омузичена» проза митця має особливе звучання: «Вона [ідеться про музику. – В. Ч., О. М.] свіжить мене, як вранішня роса. / Йду далекими шляхами. Молодий і сильний. А черешні кладуть на мої груди білий цвіт. / Задихаюсь од величі ланів. / А волога рілля пахне яриною і вітром. / Минає хвилинка – і я кидаю на землю срібний спів жайворонка. / Така вона широка. / І вже немає грудей у мого серця. Для чого йому клітка? Хай летить. Хай побачить, яка земля приваблива. У всіх жінок світу немає стільки ніжності й краси. / Хай летить! Хай запалює в людях велику любов. / А я буду стояти, як вкопаний. / І на тому місці виросте легенда» [3, с. 270]. Легендою стало короткоплинне життя поета, як і для кожного з нас легендою залишається Степан Будний.

Митець філігранно вкраплює музичні елементи в невеликі за розміром твори, що розповідають про буденне життя гуцулів, як, скажімо, у прозовому етюді «Дорога»: «...На дорозі кипіла робота. Все довкола зливалось в якусь особливу, своєрідну симфонію. І вона була дуже близька серцю Сергія. Чим? Він не знав. Але дорога йому здавалась веле-тенською струною, яку скоро натягнуть на грудях гір, і тоді вона задзвенить по-своєму, по-справжньому. Від цієї думки Сергієві зробилось хороше, приємно...» [3, с. 261]. Твір наповнений і просякнутий мелодикою гір. Коли ліричному героєві на шляху зустрічається дівчина, у його душі неодмінно звучать рядочки славнозвісного буковинського танго: «Гуцулко Ксеню, / Я тобі на трембіті...». Натхненний відомою мелодією, тракторист роздумує: «А може, це про неї складена пісня? Може, цю пісню нашептали смереки в зоряні ночі? Хто його знає? Ксеня ж

бо справді появлялась на дорозі, як пісня, і, як пісня, зникала... Усміхнулась ще раз привітно і пішла... Куди вона пішла? Може, знов у пісню, яка вже не замовкає у серці Сергія. Хай іде! Дорога буде, дорога вже є» [3, с. 261–262]. Саме такими рядками автор завершує цей невеличкий прозовий шедевр, де пісня стає його неодмінним і провідним мотивом.

Герої «Слідів Марічки» слухають, «як дзвенить над ними гама голубого неба» [3, с. 262]. Час від часу вони зупиняються, зачаровані музикою лісових дзвіночків.

«Омузиченим» є і завершення прозового етюду «Рятуйте коня!» (1955), що оповідає про важкі будні селян: «...У небі яскраво блищали зорі. З долини свіжий вітер доносив дзвінки дівочі голоси, що виводили радісну пісню. Покриваючи всі звуки, гудів трактор, наближаючись до нас» [3, с. 260].

Сопілкар Іванко, що пасе вівці на полонині (прозовий етюд «Співаночки»), розмовляє з природою, яка оточує його, звіряє їй думки щодо свого майбутнього: «А ти чого засумувала? – уриває він раптом співанку, звертаючись до смерічки, що стала замріяна оддалік від своїх подруг. – Хочеш, я тобі на сопілці заграю, а ти потанцюєш? / І виймає він сопілку калинову, і щось таке починає вигравати, що аж далекі смереки стали враз здивовані, звуками отими зачаровані. І вже ота смерічка звеселилася, злегенька своїми руками махаючи, юного музику вітаючи. / А Іванко не втихає. Його пальці знов і знов дірки на сопілці закривають, з-під якої співаночки вилітають і десь на другій полонині затихають. <...> Я сюди щороку приїжджати буду і нові співаночки буду привозити.

Співаночки мої милі, скільки вас умію.
А як піду в полонину, всюди вас посію.
Будуть туди вівчарики з вівцями ходити,
Будуть мої співаночки тогди находити.
Будуть тогди вівчарики білі вівці пасти,
Будуть мої співаночки за крисані класти»
[3, с. 263–264].

Музично наповненим є також епістолярій митця. Так, у листах до шкільної подру-

ги, однокласниці Ліди Доценко, читаємо: «...І ось сьогодні ми проводили зустріч в музичному училищі... Люди мистецтва... Я написав спеціально поему про музику. Читав. Нічого. Зустріли нас дуже тепло...» (Чернівці, 28 листопада 1952 року) [3, с. 275]; «...Мої мрії, наболілі думки мого серця... Я хочу, щоб моя любов стала моєю піснею, моїм горем і щастям...» (Чернівці, 20 травня 1955 року) [3, с. 281].

У листах до товариша студентських літ Анатолія Добрянського, рукописи яких зберігаються в Муніципальній бібліотеці Чернівців, Степан Будний пише: «...Але я страшенно щасливий, відчуваючи красу рідного краю, його пахощі... / А які у ньому люди чудові. Трудові, чесні люди. А пісні! [підкреслення наше. – В. Ч., О. М.] Треба чути, треба затамувати дихання і слухати, як співають вечорами на селі. Красива і невичерпно багата душа народу. / Не знаю чому, але мені здається, що в місті її не можна відчутти, зрозуміти. Мабуть, так думати помилково. Адже і в місті – трудові люди. Але все-таки глибину народної душі можна найкраще зрозуміти в селах...» (лист від 29 вересня 1957 року) [8]. До речі, А. Добрянський, творчий побратим, товариш юнацьких літ поета, є автором літературного портрета про С. Будного, уміщеного в хрестоматії «Письменники Буковини другої половини ХХ століття», що побачила світ у 2003 році [6, с. 113–115]. Тут автор майстерно розкрив усі грані творчого таланту навіки двадцятип'ятирічного поета.

Листи С. Будного до А. Добрянського фіксують авторські спостереження за навколишньою дійсністю, передають настрої поета, його відчуття краси та радості від подарованого Богом життя, яке відкриває безліч можливостей для духовного зростання: «...Осінь на Тернопілля цього року у вищій мірі золота. Зараз наступили чудові вечори. Трудно всидіти дома. Бродив би й бродив би опустілими вечорами, слухав далекі пісні дівчат [підкреслення наше. – В. Ч., О. М.] і відпочивав душею від суєтного світу...» (лист від 4 листопада 1957 року, Струсів) [8]; «Був

в оперному на "Аїді". Якраз в ролі Амнеріс виступала видатна американська співачка Бланш Тібот. Враження від її гри хороше. А в цілому опера на мене не дуже сильно вплинула. Не звик, чи що? Був і в театрі ім. Ів. Франка. Йшла н'єса "Ой, не ходи, Грицю"... Захоплений. Особливо Кусенко в ролі Марусі. В н'єсі виступала і наша Каневська. Отож, під час вистави мені часто здавалось, що я в Чернівецькому театрі...» [8].

Про єдину поїздку в Київ Степана Будного, пов'язану з іменем Наталі Кашук, написав у третій повісті «Гостя з горобиної ночі», що належить до роману-життєпису «До вежі черленої» [9, с. 272–274], прозаїк, засновник музею «Літературна Хмельниччина» Микола Мачківський (1942–2020). Саме про культурно-мистецькі події, які відбувалися в столиці під час її відвідин поетом, ідеться, зокрема, у листі Степана Будного до товариша студентських літ.

В одному з останніх листів (від 7 березня 1958 року) до А. Добрянського автор зазначає: «Сьогодні весь день надворі падає сніг... Це наводить на мене, так би мовити, музичний настрій. Не вмирай, моя пісне...» [8]. Відтак у записі від 10 квітня 1958 року С. Будний з невимовним сумом і приреченістю зізнається: «...Витерпів би найтяжчі муки, щоб відвоювати в смерті кілька років життя. / Появляться нові кінофільми, пісні, симфонії, нові вірші напишуть відомі і невідомі поети – і всього цього я не чути, не бачитиму...» [3, с. 314].

Переживаючи фізичний біль, душевні страждання, автор, як і його героїчна поезія останнього циклу «Щоденний бій», усе-таки сповнені світлою Вірою, Надією та Любов'ю, про що стверджує один з останніх віршів митця, датований 26 квітня 1958 року: «Сонячний весь, молодий – / Вічно я буду таким. / Пісне, приборями бий, / Горе, розвійся, як дим. / Чуєте, дише земля / Матірним рідним теплом. / Бачите, вишня здаля / Білим махнула крилом. / І ви не уявите, ні, / Мене посивілим, старим. / Щастя судилось мені / Бути завжди молодим» [3, с. 242].

Поетичні твори С. Будного не лише часто демонструють авторське означення й отождоження віршів із піснями. Так, понад десяток його поезій було покладено на музику, зокрема до цього свого часу долучилися самодіяльний композитор Я. Вишиваний («Пісня про кінноту»), О. Герман («Назви моїм іменем сина...»), Б. Климчук («Земля»), брати Богдан та Іван Кравчуки («Цвінуть в Тернополі сади...»), Ф. Молдавська («Звертання до Марічки», «Хто не спить у цю ніч молоду?»), В. Обухівський («Забіліли сніги»), М. Облещук («Забіліли сніги», «Балада про чайку», «Назви моїм іменем сина...»), А. Плішка («Слово Шевченка»), В. Подуфалий («Розцвіту синім проліском в гаї»), Я. Смеречанський («Мое Тернопілля»), В. Шкільнюк («Співай, Феліцо!»). Пісня на слова поета «Балада про чайку» увійшла до короткометражного фільму «Сонце у грудях моїх» [14], знятого на замовлення Управління сім'ї та молоді Тернопільської облдержадміністрації. У рукописному варіанті ця поезія має назву «Балада про шипшину» [8], бо й завершується вона символічно: «*Підстрілили чайку. / А пісня – як сокіл, / А в світі легенди живі. / З тих пір і понині / На кручі високій / Шипшина палає в крові*» [3, с. 209].

Нестримний потяг Степана Будного до музики, пісні засвідчують назви окремих спогадів, статей, матеріалів, присвячених митцеві, що увійшли до книги «Молодий нащадок Прометей», зокрема публікації Володимира Белка, Михайла Ониськіва «Бери мене, пісне, на крила», «Взяла його пісня на крила»; Богдана Мельничука «Пісня не вмирає»; Бориса Демківа, Богдана Бартківа «На пісеннім посту згорю»; Петра Ковальчука «Співцеві юності»; Германа Ходирева «Його світанкова пісня»; Миколи Ткачука «Пісня про незнищенність життя» [11] та ін.

Книга «Син землі» містить розділ «У вінок поетові» (вірші, написані в різні роки (1958–1995)), де є поезії-посвяти Орісі Калишин «Недоспівана пісня» та

Ігоря Нижника «Грала скрипка». Ці тексти свідчать про глибоке вкорінення Степана Будного в пісенну стихію рідного краю.

Цікавими є новотвори митця, що не фіксуються у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Бусела [5], а є своєрідними поетичними відкриттями, які наповнюють тексти поета особливою музичністю (тугозерний [3, с. 38]; бронзотілий [3, с. 70]; злотогрудий [3, с. 84]; хлібограй [3, с. 103]; світлосорий [3, с. 108]; міцнокрилий [3, с. 112]; златокронний [3, с. 121]; міднодзвонний [3, с. 121]; юновесняний [3, с. 155]; парубочитися [3, с. 160]; відроситися [3, с. 190]; свіжороса (у значенні іменника) [3, с. 160]; ясномрійний [3, с. 198]; стомовний [3, с. 200]; яснобростий [3, с. 202]; ніжносорий [3, с. 206]; грозівийний [3, с. 206]; крутобровий [3, с. 228]).

Яскраві, здебільшого колористично насичені епітети, які вживає у своєму поетичному доробку Степан Будний, створюють особливий ідіостиль письменника, як-от: *білий простір; білокамінний друг; білосніжна палата, блакитноокі дні; страшне минуле; прозорі груші; жовтий туман; світлі мрії; зелене повітря, життя; зелено-синій відсвіт; волошкове дитинство; красне, гаряче сонце; барвінкова даль; веселе проміння; золота осінь; сині гори; глибока тиша; тепле, прозоре слово; дзвінка сила; чорні жоржини, червоні заграви* тощо.

Відповідно до чотирьох пір року окремі поезії С. Будного наповнені музикою Слова. У них поєднуються пейзажні замальовки з авторськими інтимними переживаннями («Забіліли сніги», «Заметілі, пороша...», «Мете надворі завірюха...», «Ой мете, ой мете хуртовина...», «Зимові етюди», «Тихо падає сніг...», «В полях за снігопадами...», «По талих снігах, по дорогах...», «Напровесні», «Передчуття весни», «Вітання весни», «Весна», «Земля п'яніє від весни...», «Весна підкралась в серце непомітно...», «Загублена весна», «Травневі ночі», «О, як я шкодую, що ночі червневі...», «Літо», «Вересень»).

Отже, поетичний, прозовий, епістолярний світ Степана Будного, землю якого «*пісня степів окрила*» [3, с. 127], це насамперед:

- 1) сакральні місця сили (Карпати);
- 2) визначні постаті України (Іван Гонта, Тарас Шевченко, Іван Франко, Ольга Кобилянська, Леся Українка);
- 3) міфологічні персонажі (Прометей, Мавка);
- 4) топос (Буковина, Волинь; міста: Чернівці, Тернопіль, Струсів; село Розтоки; річки: Дніпро, Іква, Черемош, Серет);
- 5) чотири першооснови світу (вогонь, вода, повітря, земля);
- 6) зорі (сонце);
- 7) природний водний потік (ріка);
- 8) птахи (жайворонки, канарейка, дятел, журавель, зозуля, соловей, ворон-крук, сокіл, лебідь, голуб, сич, синиця, беркут, чайка);
- 9) флора (барвінок, папороть, жасмин, бузок, шипшина, акація, агава, любисток, чебрець, ожина, малина, молочай, конюшина, полин, хміль, пшениця, жито, ячмінь);
- 10) фауна (корова, кінь, собака);
- 11) дерева (калина, верба, тополя, дуб, граб, черемха, каштан, горобина, береза, смерека, ялина, сосна, клен, липа, в'яз, явір, ясен, яблуня, вишня, груша);
- 12) квіти (мак, соняшник, волошка, ромашка, жоржина, незабудка, пролісок, тюльпан, рута, айстра, петрів батіг, дзвоники);
- 13) овочі (помідор);
- 14) музичні інструменти (скрипка, литаври, арфа, піаніно, труба, гармонь, сурма, сопілка, трембіта);
- 15) фольклор (обжинкові пісні, буковинське танго літературного походження «*Гуцулка Ксеня*»);
- 16) архетипні зразки матеріальної культури (коса, криниця, сад, вінок, хата, хліб).

Усе зазначене нами засвідчує глибоку вкоріненість Степана Будного в історію, побут, культуру і традиції рідної України, що наповнені народною піснею, звичаями та обрядовістю краю.

Своєрідним заповітом для сучасників звучать слова поета: «*Бери мене, пісне, на*

*крила, / Бо я ще такий молодий. / Неси мене, пісне стосила, / В гаї і зелені сади. / Я молодість серця гарячу / У мужність дзвінку переллю. / Я теплу мрію юначу / Посію в глибоку ріллю. / Можливо, густими хлібами / Вона зашумить на землі. / Нікому жаркими губами / Свої не розкажу жалі. / Нехай я, безкровний і кволий, / Не здамся осінній журбі. / Не здамся відчаю ніколи! / І горю, і смуткові – бій! / Є щастя – земля моя мила. / Широкий улюблений світ. / Бери ж мене, пісне, на крила / І сонцю пошлемо привіт» [1, с. 70]. Особливого звучання та актуальності в час повномасштабного вторгнення російського війська на територію суверенної України набувають вірші Степана Будного «*Нам гімнастерки сіль не проїдала...*», «*Слухайте, живі!*», «*Як ударять вночі...*», «*Виходь на шлях...*», «*Все мені сниться...*»; його патріотична поезія («*Любов до України*», «*Вітчизні*», «*Земля*», «*Син землі*», «*Купаюсь у травах пахучих...*», «*Батьківщина*», «*Серце землі*»). Своєрідними напутніми словами, як орієнтир для себе і нащадків, залишаються слова поета: «*...Щодень / І кожен час / Несу святу тривогу / За нашу / Правду, / Пісню, / Стяг, / За нашу перемогу*». Доречно в цьому контексті згадати риторичне висловлювання В. Белка та М. Ониськіва: «*...Хіба вмирають ті, що переправляють свої серця в пісні? Пісня вічна, як і життя!*» [11, с. 41].*

Висновки. Художній доробок талановитого письменника С. Будного цілком вписується в українське передшістдесятництво. Як слушно зазначає Г. Кушнерик, він «був претечею отієї розвеснено-новаторської поетичної хвилі» [3, с. 15]. Оригінальні поетичні твори, які автор ототожнював із піснями, відзначаються особливою щирістю, простотою та емоційно-піднесеним настроєм. Головною рисою поетичної творчості С. Будного, що заснована на народнопісенній основі, де світло людського життя з його радощами і тривогами стало відображенням внутрішнього світу митця, є вітаїстичність, котра пульсує чи не в кожному рядку поезії, прозовій та мемуарній спадщині письменника.

Джерела та література

1. Будний С. Людина до сонця йде: поезії. Київ : Молодь, 1961. 91 с.
2. Будний С. Поезії / упоряд. Г. Й. Кушнерик. Київ : Молодь, 1972. 167 с.
3. Будний С. Син землі: поезії; художня проза; щоденникові записи; листи; у вінок поетові; слово поета у піснях / упоряд. Г. Й. Кушнерика, М. М. Ониськіва ; вступ. стаття Г. Й. Кушнерика ; худож. оформл. Б. Р. Пікулицького. Львів : Каменяр, 1997. 382 с.
4. Бурдега О. «Життя було б не таким, коли б я не любив поезії». До 70-річчя від дня народження Степана Будного. *Буковинський журнал*. 2003. № 3–4. С. 287–291.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : близько 170 000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
6. Добрянський А. Степан Будний. *Письменники Буковини другої половини ХХ століття : Хрестоматія*. Ч. 2. 2-ге видання, доповнене / упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. Чернівці : Прут, 2003. С. 113–115.
7. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість : підручник. Київ : Знання-Прес, 2001. 591 с.
8. Листи Степана Будного : папка з рукописами / Муніципальна бібліотека імені А. М. Добрянського, м. Чернівці [рукопис].
9. Мачківський М. До вежі черленої : роман-життєпис. Хмельницький : Поділля, 2005. 448 с.
10. Мельничук Б. На ріках оleshківських : поезії. Київ : Академвидав, 2007. 208 с.
11. Молодий нащадок Прометея : спогади, статті, матеріали про С. Будного / упоряд. : Б. Хаварівський, П. Федоришин, Г. Кушнерик [та ін.]. Тернопіль : Джурра, 2008. 452 с.
12. Рева Л. Степан Будний. *Енциклопедія Сучасної України* / ред. колегія : І. Дзюба, А. Жуковський, О. Романів, М. Железняк та ін. Т. 3. «Біо» – «Бя». Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. С. 541.
13. Степан Будний (1933–1958) : До 75-річчя від дня народження і 50-річчя з часу смерті поета. Біобібліографічний покажчик / упоряд. : М. Ониськів, Б. Хаварівський, Н. Яскілка. Тернопіль : Книжково-журнальне видавництво «Воля», 2008. Вип. 49. 36 с.
14. Фільм «Сонце у грудях моїх». Частина 2 – YouTube Ярослав Гевко 3 лют. 2018 р. URL : https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=nksbYeDrds8&ab_channel=%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%93%D0%B5%D0%B2%D0%BA%D0%BE (дата звернення: 04.01.2024).
15. Ясперс К. Психологія світоглядів / з ним. пер. О. Кисляк, Р. Осадчук. Київ : Юніверс, 2009. 464 с.

References

1. BUDNYI, Stepan. *Man Goes to the Sun: Poems*. Kyiv: Youth, 1961, 91 pp. [in Ukrainian].
2. KUSHNERYK, H., compiler. *Stepan Budnyi. Poetry*. Kyiv: Youth, 1972, 167 pp. [in Ukrainian].
3. KUSHNERYK, H., Mykhailo ONYSKIV, compilers. *Stepan Budnyi. Son of the Earth: Poetry; Fiction; Diary Entries; Letters; to the Poet's Wreath; the Poet's Word in the Songs*. Prefaced by H. KUSHNERYK; artistic design by Bohdan PIKULYTSKYI. Lviv: Stonemason, 1997, 382 pp. [in Ukrainian].
4. BURDEHA, Olha. "Life wouldn't be Such if I don't Love Poetry". On the Occasion of the 70th Anniversary of the Birthday of Stepan Budnyi. *Bukovyna Journal*, 2003, no. 3–4, pp. 287–291 [in Ukrainian].
5. BUSEL, Viacheslav, compiler and ed.-in-chief. *A Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language: About 170,000 Words*. Kyiv; Irpin: Perun, 2001, 1440 pp. [in Ukrainian].
6. DOBRIANSKYI, Anatolii. Stepan Budnyi. In: Bohdan MELNYCHUK, Mykola YURIICHUK, compilers. *Bukovyna Writers of the Mid to Late 20th Century: Chrestomathy*. Part 2. 2nd edition, supplemented. Chernivtsi: Prut, 2003, pp. 113–115 [in Ukrainian].
7. LANOVYK, Mariana, Zoriana LANOVYK. *Ukrainian Oral Folk Art: A Textbook*. Kyiv: Znannia-Press, 2001, 591 pp. [in Ukrainian].
8. Letters of Stepan Budnyi: Folder with Manuscripts. A. Dobrianskyi Municipal Library, Chernivtsi [manuscript] [in Ukrainian].
9. MACHKIVSKYI, Mykola. *To the Red Tower: A Novel-Biography*. Khmelnytskyi: Podillia, 2005, 448 pp. [in Ukrainian].
10. MELNYCHUK, Bohdan. *On the Rivers of Oleshkiv: Poetry*. Kyiv: Academic Publishing House, 2007, 208 pp. [in Ukrainian].
11. KHAVARIVSKYI, Bohdan, Petro FEDORYSHYN, H. KUSHNERYK, et al., compilers. *A Young Descendant of Prometheus: Memories, Articles, Materials about S. Budnyi*. Ternopil: Dzhurra, 2008, 452 pp. [in Ukrainian].

12. REVA, L. Stepan Budnyi. In: Ivan DZIUBA, Arkadii ZHUKOVSKIY, Oleh ROMANIV, Mykola ZHELEZNIAK, et al., editorial board. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Vol. 3. "Bio" – "Bia". Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2004, pp. 541 [in Ukrainian].

13. Mykhailo ONYSKIV, Bohdan KHAVARIVSKIY, N. YASKILKA, compilers. *Stepan Budnyi (1933–1958): On the Occasion of the 70th Anniversary of the Birthday and 50th Anniversary of the Poet's Death. Biobibliographic Index*. Ternopil: Volia Book and Magazine Publishing House, 2008, iss. 49, 36 pp. [in Ukrainian].

14. The Film "The Sun is in My Chest". Part 2 – YouTube. Yaroslav HEVKO. February 3, 2018 [online]. [viewed 04 January 2024]. Available from: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=nksbYeDrds8&ab_channel=D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%93%D0%B5%D0%B2%D0%BA%D0%BE [in Ukrainian].

15. JASPERS, Karl Theodor. *Psychology of Worldviews*. Translated from German by Oleksandr KYSLIUK, Roman OSADCHUK. Kyiv: Yunivers, 2009, 464 pp. [in Ukrainian].

Надійшло / Received 31.01.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 11.06.2024